

Росстальна О. А.,

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОПОЗИЦІЇ “РЕАЛЬНЕ – УЯВНЕ” В ОПОВІДАННІ Т. ГАРДІ “В ЗАХІДНІЙ СУДОВІЙ ОКРУЗІ”

У статті аналізуються способи реалізації опозиції “реальне – уявне” в оповіданні Т. Гарді “В західній судовій окрузі”. Опозиція, що реалізується як протиставлення реального та вигаданого персонажами життя, виступає одним із способів моделювання сюжету та основою характеристики системи персонажів твору.

Ключові слова: протиставлення, реальне, уявне життя, проблеми морального характеру, юридична лексика.

The article is dedicated to the analysis of the ways of representation on the opposition “real – imaginary” in the short story of T. Hardy “On the Western Circuit”. Opposition presented as the contrasting of real and imaginary life of characters is one of the ways of plot construction and the basis for the description of the characters’ system.

Key words: contrast, real, imaginary life, moral problems, law terms.

Збірка коротких оповідань Томаса Гарді “Маленькі іронії життя” (“Life’s Little Ironies”, 1894) включає твори написані в кінці 1880-х – на початку 1890-х років – період, коли письменник працював над останніми романами, що певним чином зумовило проблемно-тематичну суголосність творів. Збірка замислювалася митцем як зразок “сучасної драми”, в основі якої був конфлікт особистості й соціуму, характерів і середовища [4, с. 280]. Опосередкований вплив на творчий процес означеного періоду мало захоплення творами Г. Ібсена, проблеми в яких Т. Гарді вважав співзвучними своїм романам “характерів і середовища” [4, с. 280]. Акцентуючи “соціальний” характер конфліктів своїх творів, англійський письменник підкреслював нерозривний зв’язок між трагічним і комічним. За його словами, “якщо уважніше придивитися до будь-якого фарсу, то ми побачимо трагедію, і навпаки – в трагедії завжди є місце для фарсу” [4, с. 282]. Саме таку “подвійну” природу мають короткі оповідання “Маленьких іроній життя”.

В основі сюжетів творів – події, що призводять до дисгармонії між уявленням героїв про щастя та оточуючою реальністю. Реалізоване у формі опозиції “реальне – уявне”, таке протистояння стає центром зображення у кількох оповіданнях збірки, зокрема – “В західній судовій окрузі” (“On the Western Circuit”, 1891).

Літературознавці розглядають цей твір Т. Гарді передусім у контексті ідейно-тематичного наповнення збірки. Так, Альберт Дж. Гверард на-

голошує на спорідненості теми “В західній судовій окрузі” та інших малих епічних творів письменника [3, с. 28]. Подібну точку зору висловлює Анатолій Бурцев [2, с. 155]. Іншу позицію для аналізу обирає Крістін Бреді. Вивчаючи образну систему оповідання, дослідниця акцентує важливу роль моралістичного характеру конфлікту твору. Проте, на нашу думку, для комплексного розуміння творчої спадщини Т. Гарді необхідне вивчення й інших важливих складових оповідання.

Метою літературної розвідки є дослідження принципів реалізації опозиції “реальне – уявне” в оповіданні.

Сюжет та персонажі “В західній судовій окрузі” схожі на тих, що використовувалися у фарсах. Героїв можна умовно назвати образами-масками: молода дівчина-служниця, яку спокушає заможний юнак; спокусник; заміжня жінка, закохана у спокусника; її чоловік. У контексті творчості Т. Гарді образи цих персонажів є образами-кліше [1, с. 121], типовими образами: Чарльз Рей – “end-of-the-age young man” [5, с. 81], Енн – наївна “pretty rural maiden” [5, с. 82] та Едіт – нещаслива дружина. Проте, на відміну від суто сатиричної спрямованості та відсутності моралістично-дидактичних елементів у традиційних фарсах, твір Т. Гарді апелює саме до проблем морального характеру. Відмітимо, що для першої публікації у періодиці письменнику довелося суттєво змінити сюжет оповідання, який не відповідав суворим смакам вікторіанського суспільства. Так, Едіт була вдовою, а Енн не чекала на дитину [1, с. 210]. Проте саме ці сюжетні деталі визначають характер проблематики твору.

У попередній літературній традиції сюжети з “підміною” персонажів використовувалися в основному в комедійних творах, у Т. Гарді натомість домінує драматична ситуація. В оповіданні комічні та драматичні елементи поєднуються таким чином, що найкумедніші епізоди є одночасно найтрагічнішими. Герої “В західній судовій окрузі”, які страждають через власну брехню, стають жертвами своїх помилок.

Головна героїня твору Едіт Гарнхем (Edith Harnham) – дружина заможного торговця вином – так саме як більшість героїнь збірки “Група шляхетних дам”, не дуже щаслива у шлюбі, адже виходить заміж через бажання батьків. Молода жінка приносить своє життя в жертву соціальним упередженням, що шлюб – єдиний спосіб реалізації жінки в суспільстві. Героїня так і не змогла покохати чоловіка, що акцентується автором через відсутність імені цього персонажа. І Едіт, і Енн говорять про містера Гарнхема та звертаються до нього, використовуючи виключно займенник “he” (він) та іменник “husband” (чоловік).

Як і героїня оповідання “Жінка з уявою” Елла Марчмілл, Едіт характеризується оповідачем як “lonely, impressionable creature”, “an interesting creature rather than a handsome woman; dark-eyed, thoughtful, and with sensitive lips” [5, с. 79]. Молода жінка прагне віддати комусь душевне

тепло, поділитися самотністю. Не маючи дітей, вона адресує свої турботи молодій служниці Енн. Проте ставлення місіс Гарнхем до служниці – суміш турботи та ревности – викликане самотністю героїні. З одного боку, Едіт потрібне товариство Енн, а, з іншого, вона заздрить її молодості та свободі.

Сама ж місіс Гарнхем ніби постійно перебуває на маргінесі життя, не є його активною учасницею. Так, читач вперше бачить її біля вікна. Жінка здалеку спостерігає за меллстоцьким ярмарком. Згодом, коли між Енн та лондонським адвокатом Чарльзом Реєм зав'язується листування, місіс Гарнхем погоджується допомогти неписьменній дівчині. Пишучи романтичні послання від імені Енн, Едіт знову опиняється на маргінесі, ховається за ім'ям та тілесним образом служниці. Життєву позицію Едіт Гарнхем можна охарактеризувати як споглядальне імітування. З одного боку, жінка спостерігає за розвитком стосунків Енн і Чарльза, проте, з іншого, бере в них участь через листування. В сюжетному плані оповідання споріднене з твором французького драматурга Е. Ростана “Сірано де Бержерак” (1897), в якому презентований “чоловічий” варіант розгортання подій. Проте, на противагу благородному Сірано де Бержераку, який протягом багатьох років приховував свою роль у листуванні між Роксаною та Крістіаном де Новіллеттом заради щастя та спокою коханої, Едіт Гарнхем за допомогою листів намагається заповнити прогалини свого власного життя.

Енн, яку оповідач характеризує як “a pretty rural maiden”, приваблює столичного молодика своєю простотою та сільською безпосередністю. Ця героїня уособлює образ жінки-дівчини (відмітимо спорідненість з образом Тесс початку роману Т. Гарді “Тесс із роду д’Ербервіллів”). У багатьох випадках вона поводить як дитина та має доволі наївний погляд на життя. Легковажно віддаючись Чарльзу, Енн дозволяє йому “won her body and soul”. Дізнавшись про намір героя взяти з нею шлюб – “jumped for joy like a little child” [5, с. 89], а лист, написаний її рукою, нагадує почерк восьмирічної дівчинки. Молода служниця повністю довіряє свою долю місіс Гарнхем, не допускаючи думки, що її пані сама може захопитися Чарльзом. Образ такої наївної та довірливої “pink and breezy” дівчини контрастує з сірою рутинною лондонських буднів молодого адвоката та слугує для відтворення контрасту між містом і селом, який присутній практично в усіх творах Т. Гарді. Проте природна невимушеність та врода виявляються єдиною чеснотою Енн. Її малоосвіченість та неактовність, що залишаються поза увагою Чарльза під час кількох романтичних зустрічей, проте відкриваються після весілля, знищують Енн, створену листами Едіт. Лондонський молодик проектує образ майбутньої дружини у своїй уяві. Завдяки листуванню Чарльз починає бачити в Енн не тільки “дитя природи”, а й особу, що може стати достойною дру-

жиною для людини його соціального становища та походження. Саме тому розчарування чоловіка, який дізнається, що неписьменна Енн не написала жодного листа без сторонньої допомоги та не може підтримати навіть простої розмови у товаристві, вдвічі жорстокіше. Шлюб, який здається герою “a galley, in which he, the fastidious urban, was chained to work for the remainder of his life, with her, the unlettered peasant, chained to his side” [5, с. 94], – фіаско не тільки сімейного, а й професійного життя. Союз двох людей, зовсім чужих одне одному, робить нещасним і третю сторону – Едіт Гарнхем, яка закохалася у молодого чоловіка, листуючись з ним під іменем своєї служниці.

Стосунки двох жінок та чоловіка, що укладаються у своєрідний трикутник, можна схарактеризувати, як ілюзорні, адже кожна зі сторін дуже мало знає об’єкт свого захоплення, натомість заповнюючи прогалини фантазіями, часто ігноруючи факти реальної дійсності. Так, і Енн, і Едіт відчувають прихильність до молодого адвоката через вишукані манери та приємну зовнішність. Проте, якщо Енн не соромлячись говорить Чарльзу: “you are so genteel that you must have plenty of money” [5, с. 78], тим самим окреслюючи межу своїх інтересів, Едіт намагається заповнити порожнечу у стосунках з чоловіком. Роль юнака у житті місіс Гарнхем підкреслюється автором за допомогою значення прізвища героя, що перекладається як “промінь, проблиск” [6, с. 379]. Листи до Чарльза, які позбавляють Едіт самотності та стають променем світла у темряві подружнього буття, насправді можна назвати імітуванням чужого життя. Місіс Гарнхем підмінює своє життя вигаданим. Лондонський адвокат видається Едіт романтичним героєм. Її захоплення настільки сильне, що його не знищує навіть усвідомлення реальної сутності Чарльзових дій – герой спокушає Енн без наміру взяти з нею шлюб. Вона кохає чоловіка незважаючи на те, що від нього вагітна інша жінка. Емоційний вигук: “I wish it was mine – I wish it was!” [5, с. 88] ілюструє двозначність становища героїні. Допмагаючи Енн, місіс Гартхем одночасно хоче опинитися на її місці, що підкреслюється автором за допомогою значення імені Едіт (староанглійське “суперниця”). Проте, обманюючи себе, героїня одночасно вводить в оману й Чарльза. Спроби жінки перенести свої емоції та почуття на чоловіка, який пов’язаний з Енн незримим ланцюгом її вагітності, обертається для Едіт на подвійну втрату. Повернувшись після весілля у порожній, мовчазний та холодний будинок, місіс Гарнхем усвідомлює беззмістовність свого життя. Образ-символ дому, важливий елемент художнього світу творів Т. Гарді, виступає в оповіданні як уособлення самотності героїні. І в першій, і в фінальній сценах твору читач бачить Едіт у темному та холодному будинку. Показово, що елемент щасливого фіналу (поцілунок Едіт та Чарльза) – не є заключним епізодом твору. Натомість фінальним акордом стає зображення сцен із життя двох подружніх

пар – повернення до реальності та знищення мрій та ілюзій, створених героями власноруч. Рефлексія, якою герої замінюють своє життя, не вписується в реалію їх справжнього існування. Опозиція “реальне – уявне”, намічена на проблемно-тематичному рівні, реалізується також у специфічній стилістичній манері письменника.

“В західній судовій окрузі” характеризується “використанням значної кількості термінів юриспруденції” [1, с. 125], непрямой мови й імітуванням епістолярного жанру. Відомо, що у 1890 р. Т. Гарді відвідував судові засідання у Лондоні, збираючи інформацію для романів [4]. Важлива роль специфічної судової лексики фіксується вже у назві оповідання. Таким чином у особливий спосіб називається місце, де розгортаються події. Один з головних героїв твору – адвокат за фахом, а використання автором юридичної лексики створює для читача атмосферу перебування у залі суду. Так, лист Рея до Енн називається “document”, шлюбні Едіт та Енн – “contracts”, освічення Чарльза супроводжується “a statement of his position and consultation”, а одруження героя визначається, як “ratification of a previous union”. Найдраматичніша сцена твору – відкриття юристом правди про неписьменність дружини та справжню авторку листів – презентована у вигляді перехресного допиту свідка в суді. Короткі влучні уточнюючі запитання чоловіка слугують підтвердженням його провини перед Енн та провини Едіт перед молодим подружжям, а сам Чарльз виступає радше у ролі адвоката, аніж закоханого. Навіть цілунок вписується у схему допиту, оскільки є безпосередньою відповіддю на питання юриста.

Початок та фінал твору теж набувають обрамлення юридичного характеру. Оповідання відкривається описом меллстоцького ярмарку: “The spectacle was that of the eighth chasm of the Inferno as to colour and flame, and, as to mirth, a development of the Homeric heaven” [5, с. 75]. Ремінісценція “Божественної комедії” Данте – згадка восьмого кола пекла, де серед інших грішників перебувають звідники та спокусники, має своєрідне продовження у фіналі твору. Чарльз Рей, який спокусив Енн, не маючи наміру взяти її за дружину, юридично закріплює шлюбом своє занурення у пекло життя з “неписьменною селючкою”. Спокутуючи свою провину в юридичному розумінні, адвокат не відчуває моральної правоти свого вчинку. Різниця у походженні та вихованні Чарльза та Енн – порожнеча у подружньому житті, яку не може заповнити легітимізація стосунків, акцентується у творі за допомогою використання непрямой мови та листування.

Опосередковане звернення автора до епістолярної форми підкреслює драматизм долі героїв. Роман молодого адвоката та служниці, що розгортається передусім у листуванні, тобто має “заочний характер”, не отримує щасливого продовження при зустрічі в реальності. У тексті оповідання діалоги між Чарльзом та Енн передаються у вигляді непрямой

мови, при чому в більшості – це слова дівчини. Відсутність безпосереднього спілкування підкреслює характер стосунків героїв: сільській жінці заможний чоловік-городянин видається “неначе якимось божеством” (алюзія сцени зустрічі Ежені Гранде та Шарля Гранде з роману О. де Бальзака “Ежені Гранде”), проте для нього неписьменна та малоосвічена дружина – “неначе домашня тварина”. Нерівний шлюб, який “скріплюється” майбутньою дитиною, – прозаїчний фінал ілюзії – романтичного захоплення епістолярного характеру.

Проблеми моральної відповідальності за свої вчинки, до яких Т. Гарді звертається у романах та оповіданнях збірки “Маленькі іронії життя”, інтерпретуються у творі “В західній судовій окрузі” як протиставлення вигаданого та реального життя в контексті взаємин між чоловіком та жінкою. Використання специфічної юридичної лексики, що акцентує теми провини та каяття, та непрямої мови, за допомогою якої підкреслюється неправдивість та нещирість відносин героїв, переносить проблему стосунків між персонажами у площину етики та моралі. Опозиція “реальне – уявне” виступає при цьому одним із способів моделювання сюжету та основою для характеристики системи персонажів твору.

Література:

1. Brady K. The Short Stories of Thomas Hardy / Kristin Brady. – New-York: St. Martin's Press, 1982. – xii, 235 p.
2. Бурцев А. А. Английский рассказ, конец XIX – начало XX века: Проблемы типологии и поэтики / Анатолий Алексеевич Бурцев. – Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1991. – 366с.
3. Guerard A. J. Thomas Hardy. The novels and stories / Albert J. Guerard. – Cambridge: Harvard univ. press, 1949. – xii, 177 p.
4. Hardy F. E. The Life of Thomas Hardy (1840 – 1891) / Florence Emily Hardy. – London, Macmillan, 1933. – xi, 327 p.
5. Hardy T. Selected short stories: [short stories] / Thomas Hardy. – Hertfordshire: Wordsworth Edition Ltd, 1996. – 180 p. – (Першотвір).
6. Рыбакин А. И. Словарь английских фамилий: Ок. 22700 фамилий / Анатолий Иванович Рыбакин. – М.: Рус. яз., 1986. – 576 с.